

WAT PIKT DE KIP?

ALLES WAT JE MOET WETEN
OVER HET HOUDEN VAN KIPPEN

INLEIDING

Dit boekje richt zich tot kippenhouders. Het behandelt belangrijke aspecten zoals de voeding, de inrichting van het hok, de leg en de gewoonten van de kip. We geven tips en trachten vooral het waarom ervan uit te leggen. Ons uitgangspunt bij het schrijven was steeds het welzijn van de kip. Enkel gezonde dieren die zich goed voelen in hun pluimen en hun hok zullen je voldoening geven als huisdier, legkip en afvalverwerker. Die laatste eigenschap van de kip – haar honger naar onze tafelresten en een deel van ons tuinafval – was voor de OVAM de aanzet om dit boekje uit te geven. Heel wat tuinbezitters, die vroeger nooit

kippen of ander pluimvee hielden, krijgen vandaag het voorstel van hun gemeente of intergemeentelijk samenwerkingsverband om deze interessante dieren als afvalverwerkers te houden. Een schitterend idee, op voorwaarde dat aan een bepaald aantal minimeisen wordt voldaan en dat beide partijen – jij en je kippen – er zich goed bij voelen. We hopen dat dit boekje daarbij een hulp zal zijn. Broeden, kippenrassen of ziekten worden slechts beperkt behandeld. Wie zich verder in het houden en kweken van kippen wil verdiepen, vindt achteraan een lijst van verenigingen die daarbij graag willen helpen.

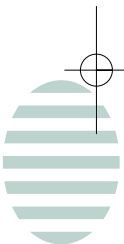
In samenwerking met:

Vlaco vzw (Vlaamse Compostorganisatie)
Kan. De Deckerstraat 37
2800 Mechelen
tel.: 015 451 370
fax: 015 218 335
www.vlaco.be
info@vlaco.be

Velt vzw
Uitbreidingstraat 392 C
2600 Berchem
tel.: 03 281 74 75
fax: 03 281 74 76
www.velt.be
info@velt.be

Er zijn veel goede redenen om kippen te houden

Iedere tuinbezitter heeft zo zijn eigen reden om wel of niet voor kippen te kiezen. Misschien kan je jezelf terugvinden in één van de redenen hieronder.

- Kippen zijn goede afvalverwerkers. Steeds meer gemeenten en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden stappen bij de inzameling van huishoudelijk afval over op het systeem van gedifferentieerde tarifiering (diftar). De vuilniszak, de GFT-bak en het containerpark worden steeds duurder. Voor het plantaardig organisch afval dat je aan de kippen voedert, hoef je uiteraard niet te betalen.
- Het verzorgen en observeren van de kippen versterkt je contact met de natuur. Als je dagelijks bij de dieren op bezoek gaat en ze zelf voedert, leren ze je goed kennen en worden ze aanhankelijker.
- Kippen zijn levendige en vriendelijke dieren die bijdragen tot de kleur en de schoonheid in de tuin. Ze scharrelen zich de dag door en brengen leven in de tuin. De kinderen zijn er dol op. De verzorging van de dieren leert hen verantwoordelijkheid nemen, respect tonen voor dieren en zorg dragen voor de natuur.
- Kippen zijn zowel in aankoop als in verzorging goedkope dieren. Wat het menu betreft, stellen de kippen geen hoge eisen. Het zijn echte alleseters. Naast een basisrantsoen van granen, verorberen ze met veel enthousiasme de tafelresten van hun gastheer. Ze pikken ook graag van onkruid en grasmaaisel een sprietje mee.
- Je beschikt een groot deel van het jaar over je eigen verse eieren.
- Er bestaan prachtige, soms eeuwenoude kippenrassen waarvan er verschillende in Vlaanderen heel lokaal

ontstaan zijn. Denk maar aan de brakel, het Brabants hoen en de Mechelse koekoek. Ze leggen weliswaar iets minder eieren dan de moderne legrassen, maar als afvalverwerkers komen ze evenzeer in aanmerking. Als je voor raskippen kiest, help je daarenboven deze rassen in stand te houden.

- Door ze gericht in te zetten kan je de kippen gebruiken om delen van de (moes)tuin slakken- en onkruidvrij te maken. Ze helpen een braakliggend stuk grond proper te houden.
- Hun mest bevat stikstof en andere voedende bestanddelen. Verwerkt tot compost is het uitstekend geschikt voor je tuinplanten.

Maar hou ook rekening met het volgende

Niet iedere tuin is geschikt voor kippen

De eerste vraag die je je moet stellen, is of je wel voldoende plaats kan vrijmaken voor kippen. Te veel kippen op een te kleine oppervlakte leidt tot geuroverlast. De beestjes willen ook graag hun poten kunnen strekken. Beperk daarom het aantal kippen dat je houdt. Hoe minder kippen, hoe meer ruimte per dier. Omdat kippen sociale dieren zijn, hou je er het best minstens twee. Een ren met drie kippen is ideaal voor een doorsnee gezin. Weersta aan de verleiding om pleegboerderij te worden voor uitgegroeide paaskuikens, uitgebroken krielen en elders afgedankte kippen.

Bedenk ook dat kippen niet enkel een ren of buitenloop nodig hebben. Je zal ook een degelijk binnenhok voor ze moeten bouwen dat beschutting biedt tegen weer en wind.

Kippen zijn vogels en kunnen dus vliegen

Vooral de lichte rassen – voor zover ze niet geleewiekt of gekortwiekt zijn – zijn in staat om te vliegen. Kippen die over de omheining raken en in jouw moestuin of die van de buurman terecht komen, maken er in een mum van tijd een slagveld van!

Kippen hebben aandacht nodig

Zoals alle huisdieren hebben ook kippen aandacht nodig. Voederen alleen volstaat niet. Je zal de eitjes moeten rapen en het water verversen. Ook het strooisel in het hok moet je uitmesten. Regelmatig zal je op parasieten dienen te controleren. Hou eveneens nauwlettend de conditie van je kippen in de gaten.

Kan je dan nog op vakantie? Met een automatische voederbak en een volle drinkbak kunnen de kippen zonder probleem een paar dagen alleen thuis blijven. Ga je voor langere tijd op reis, dan zal je een buur moeten aanspreken om de dieren regelmatig te voorzien van eten en drinken, de eieren te rapen en een oogje in het zeil te houden.

Vossen op de loer

Op steeds meer plaatsen in Vlaanderen hebben vossen hun herintrede gedaan, zelfs in de nabijheid van steden. Op zich is dit een heuglijk feit maar niet zonder gevolgen voor wie kippen houdt. Ook andere dieren maken jacht op kippen. Marters, ratten en zelfs een egel gaan 's nachts wel eens aan de haal met een jonge kip! Heb je kuikens, dan kan het gevaar ook vanuit de lucht komen. Eksters en kraaien hebben geen medelijden met lieve donzige kuikentjes.

Overbemesting

Je kippen produceren dagelijks een hoeveelheid uitwerpselen. Bij een beperkte loopruimte en zonder gepaste maatregelen kan de bodem zwaar vermest raken. Voedingselementen als nitraten en fosfaten spoelen uit in de bodem en het grondwater.

Een haan: to be or not to be?

Een haan is een prachtig dier dat "cachet" kan geven aan een tuin. Fier waakt hij over zijn toom kippen en kuikens. Vooral bij de raskippen is het verenkled van de haan ronduit schitterend. Voor heel wat mensen is kippen houden zonder haan gewoon ondenkbaar.

Bij het houden van een haan moeten nochtans ook enkele bedenkingen worden gemaakt:

- Een haan bevordert de leg van de kippen niet en is dus zeker niet noodzakelijk om eieren te kunnen rapen.
- Kweken kan uiteraard enkel met een haan. Bedenk wel dat de moderne hybride-leghennen hun eieren slechts zelden zelf uitbroeden.
- Een toom legkippen kan het contact met je burens versterken: als gespreksonderwerp of gemeenschappelijke keukenafvalverwerkers. Met een haan en zijn gekraai erbij worden de kippen soms een bron van ergernis.
- Een haan kan soms agressief uit de hoek komen en een gevaar voor kleine kinderen betekenen. Het is ook niet aangenaam wanneer je voortdurend zelf op je hoede moet zijn voor een haan die het op je kuiken gemunt heeft. De hanen van sommige (zwaardere) rassen daarentegen zijn vaak bijzonder braaf en aanhankelijk.
- Ook een haan verbruikt graan en legmeel. Hij is – tenzij je ermee kweekt – niet productief.
- Een haan heeft minimum een viertal kippen "nodig". Bij lichte rassen is dit zelfs meer. Een driftige haan met té weinig kippen is een kwelling voor de hennen.
- Kies je er toch voor om een haan te houden, beperk je dan tot één exemplaar. Meerdere hanen in dezelfde ren houden, leidt onvermijdelijk tot vechtpartijen.

AFKOMST

De voorouder van onze hedendaagse hoenders komt uit Zuid-Oost-Azië (Thailand en Maleisië). Volgens de laatste onderzoeken werd hij daar 8.000 jaar geleden gedomesticeerd. Vanuit het Oosten werd hij in meerdere vlaggen in onze streken geïmporteerd door onder meer de Feniciërs en de Romeinen. Aanvankelijk werden de hoenders vooral voor de hanengevechten gekweekt en tijdens godsdienstige rituelen o.a. gebruikt om de toekomst te voorspellen. Toen Julius Caesar in het begin van onze jaartelling Engeland binnenviel, schreef hij dat kippen er in tegenstelling tot in Rome niet werden gegeten.

Onze voorouders hadden verschillende redenen om kippen te houden. Uiteraard kwam de productie van eieren en vlees op de eerste plaats. In iedere streek ontwikkelden zich specifieke rassen met eerder leg- of meer vleeskenmerken. Kippen waren ook een manier om in natura pacht en belasting te betalen. Het selecteren en kweken van sierrassen is een sport die uit de vorige eeuwen dateert en vandaag nog heel wat liefhebbers kent. In de loop van de geschiedenis kende

het kweken van kippen een wisselend succes. Vooral tijdens oorlogen en hongersnood daalde de populatie aanzienlijk. Maar ook tijden van welvaart kunnen voor kippen moordend zijn. De laatste decennia evolueerde de tuincultuur zeer sterk in de richting van de siertuin. Steeds minder gezinnen hebben een nutstuin. In sommige verkavelingen is het bouwen van een kippenhok verboden. Er zijn zelfs volkstuincomplexen waar kippen niet welkom zijn.

Kippen en hun eieren staan weliswaar nog steeds op het menu maar ze worden industrieel gekweekt. Plaatselijke rassen worden zeldzamer en voor velen is de grootouderlijke kennis over kippen volledig verloren gegaan.

De herintroductie van de kip in de tuin als afvalverwerker zal hopelijk voor veel mensen de aanleiding zijn om haar vele kwaliteiten te herontdekken zodat ze een volwaardig onderdeel van de kringloop in de tuin wordt.

Kies een kip die bij je past

Heb je beslist om enkele kippen te houden? Er bestaat een grote keuze in types, rassen, afkomst, kweekwijze van kippen, enz. Je beslist onder meer op basis van je eigen voorkeur, het aanbod van je gemeente of intergemeentelijk samenwerkingsverband, de oppervlakte en het soort tuin dat je hebt.

Legkippen of mesthaantjes?

Wil je kippen vooral voor de eitjes houden? Kies dan voor een uitgesproken legras. Ook als afvalverwerkers zijn ze interessanter. Je houdt een legkip immers het jaar rond.

Een mesthaantje wordt gedurende enkele weken intensief gevoederd. Dat vraagt extra meel en na de slacht moet je voor je keukenafval toch weer een andere bestemming vinden.

De gewone bruine of zwarte kippen die je op de markt koopt, zijn uitstekende leghennen die kort na de aankoop beginnen te produceren.

Hybriden of raskippen?

Wie voor een raskip kiest, kan terecht bij gespecialiseerde verenigingen en hobbykwekers. Het gamma is uitgebreid. Zilver- en goudbrakels, Sussex en New Hampshire zijn sterke legrassen die je gemakkelijk bij hobbykwekers kan vinden. De Mechelse koekoek is een gekend vleesras. Door te kiezen voor een met uitsterven bedreigd inlands kippenras, hou je mee een stuk cultuurpatrimonium in stand.

De zware (vlees)rassen zijn doorgaans rustiger dieren die niet vliegen en dus slechts een lage omheining nodig hebben (1 m). De lichtere (leg)rassen

zijn iets vinniger. Je zal de kippen jaarlijks moeten kortwieken. Zelfs dan zal je nog een omheining van anderhalve tot twee meter nodig hebben.

Naast de zuivere raskippen zijn er de kruisingen. Heel wat mensen hebben "toevalskippen". Ze komen bijvoorbeeld voort uit een gekregen kip en een uitgegroeid mannelijk paaskuiken.

Soms worden rassen heel doelgericht gekruist. De verkregen dieren combineren bepaalde eigenschappen van de verschillende rassen van het vader- en moederdier. Men spreekt van hybriden. Hybride kippen worden in grote kwekerijen gefokt en zijn vooral bestemd voor industriële legbatterijen of vetmestbedrijven. Je vindt ze ook op de markt. De moderne leghen is altijd een hybride kip. Je kan met een hybride

kip wel verder kweken. De kuikens zullen echter grotendeels de nagestreefde eigenschappen verliezen. Voor alle duidelijkheid: hybride kippen hebben niets met genetische manipulatie of met klonen te maken.

Raskippen leggen nooit het recordaantal eieren van de hybride rassen. Ze zijn wel zeer sterk en hebben op het vlak van schoonheid veel meer te bieden dan de industriële kippen. Wil je een bepaald ras helpen in stand houden, dan zal je je natuurlijk wel een haan moeten aanschaffen. Je kan eventueel ook aansluiten bij een gespecialiseerde vereniging of eens een kijkje gaan nemen op een tentoonstelling om je een beeld te vormen van de vele rassen en kleuren.

10

Linkerpagina links
Een mooie toom kippen van een vleesras bij uitstek: de Mechelse koekoek. De naam koekoek wijst op de grijze kleur.

Linkerpagina rechts
Twee jonge hennen: een zilver- en een goudbrakel.

11

Deze biologisch opgekweekte Bovans-Goldline hybride kippen zijn uitstekende leghennen.

Rechterpagina
Krielen.

Batterijkippen

Bij een industriële kippenkweker of via een actie van je gemeente of intergemeentelijk samenwerkingsverband kan je “gerecycleerde” batterijkippen adopteren. Het zijn goedkope dieren van een gegarandeerd goed legras. Je geeft ze op die manier nog een tweede “dierwaardig” bestaan. Schaf je deze dieren ten vroegste begin mei aan. Ze komen immers uit een warme ruimte en missen daarenboven wel eens wat pluimen. Ze zullen moeten wennen aan open lucht en aan het scharrelen en slapen op een zitstok. Geef ze een paar dagen de tijd om hun draai te vinden. Je zal merken dat bij batterijkippen tot een derde van de snavel is weggenomen. Dit gebeurt om gevechten met verwondingen te vermijden binnen de beperkte ruimte waarin de kippen worden gehouden.

Biokippen

Sinds een paar jaar is er een beperkt aanbod van jonge bio-leghennen. Het zijn dieren die vanaf een leeftijd van 6 weken enkel biologisch voeder krijgen, niet geleewiekt worden en hun volledige snavel behouden. De aankoop van dergelijke dieren heeft uiteraard slechts zin als je de dieren zelf ook wenst op te kweken met biologisch voeder.

Biologische voeders worden geteeld onder strenge voorwaarden voor bemestings- en bestrijdingsmiddelen. Groeiregulatoren, genetisch gewijzigde soja of mais, antibiotica en andere geneesmiddelen zijn niet toegelaten. De producenten van biologische voeders en de kwekers van biologische dieren staan onder toezicht van een erkende controleorganisatie die het biolabel toekent. Het Biogarantie®-label is in Vlaanderen het best bekend.

Krielen en dwerghoenders

Krielen en dwerghoenders zijn vooral interessant voor mensen met een kleine tuin of met jonge kinderen. In de volksmond zijn ze beter gekend als “Engelse kiekskes”. Het zijn kleine, uiterst levendige dieren met uitzonderlijke vliegcapaciteiten. Span dus een afsluitdraad over je kippenren. Krielen leggen vrij goed. De eitjes zijn veel kleiner dan die van een gewone legkip. Dit kan voor iemand met kinderen eerder een voordeel zijn. Het zijn ook uitstekende broedhennen. Het broeden heeft uiteraard enkel zin als je een haan hebt of als je bevruchte eieren van een kweker onder de broedse kloek legt. Tijdens het broeden en de opkweek van de kuikens stopt de leg.

Kippen en hun 'eigen aardigheden'

De rui

De rui heeft plaats in de zomer of in de herfst. De kip vernieuwt dan haar verenkleed. Deze periode neemt een aantal weken in beslag. De rui vraagt zoveel energie en bouwstoffen dat de kip tijdens deze periode niet legt. Nadat het verenkleed helemaal vernieuwd is, kan het nog enkele weken duren voor de hen opnieuw eieren produceert. Als de dieren laat in het najaar ruien, is het mogelijk dat ze de hele winter niet leggen. Het is belangrijk om in deze periode de kippen optimaal te blijven voeden. Zo gaat de rui zo snel mogelijk voorbij en kan het leggen opnieuw beginnen.

De pikorde

Wanneer je enkele kippen samen in een groep of toom plaatst, ontstaat na korte tijd een bepaalde rangorde. De hoogste kip in rang mag alle andere kippen pikken, de kip die op de tweede plaats staat, pikt alle andere behalve die ene die boven haar staat, enz. Dit noemt men de pikorde.

Zolang de dieren voldoende plaats hebben om rond te lopen, te slapen, eieren te leggen, enz. is er voor de laagste in rang geen probleem. Ze kent haar plaats en neemt er vrede mee. Is er echter aan één van deze behoeften een tekort, dan is zij de dupe. Alle andere kippen zullen zich op haar afreageren. Dit kan je maar beter vermijden.

Wanneer je nieuwe kippen aan een toom toevoegt, moet de pikorde vaak opnieuw worden uitgevochten. De nieuwelingen nemen immers niet altijd vrede met de laagste plaats. Dit kan enkele uren tot soms zelfs dagen in beslag nemen. Zeker wanneer je maar één kip toevoegt, kan je beter een oogje in het zeil houden.

Kippen willen actie!

In tegenstelling tot bijvoorbeeld koeien of eenden, zitten kippen niet vaak stil. Enkel 's namiddags gaan ze er even bij zitten. Ze maken dan hun toilet en leggen hun pluimen in de plooi.

Gezonde kippen herken je – naast een glad verenkleed en een rode kam en lellen – juist aan hun levendigheid.

Een te kleine of een "saale" ren is daarom niets voor hen. Kippen moeten kunnen scharrelen en daarbij liefst nog iets vinden. Het keuken- en tuinafval dat je hen geregeld aanbiedt, is al een stap in de goede richting. Tussen een pak strooisel van bladeren of houtsnippers vinden de kippen meestal voldoende beestjes om het scharrelen zinvol te houden. Verhoog de aantrekkingskracht verder door er dagelijks een handvol graan tussen te gooien. Maar je kan ook bussels

onkruid in de ren ophangen, net boven de hoofden van de kippen. Zo worden ze verplicht om ook eens hun nek uit te steken.

De aanschaf van de kippen

Legkippen koop je best in het voorjaar – wanneer de temperaturen nog zacht zijn – op de leeftijd van 18 tot 20 weken. Op dat ogenblik zullen sommige hennen al leggen. Bij andere kan het nog enkele dagen tot een tweetal weken duren voor ze aan de leg gaan. Je handelaar kan je vertellen hoelang je ongeveer op de eerste eitjes van je nieuwe tuinbewoners zal moeten wachten. Als je je kippen bij een betrouwbare handelaar of via een actie van de gemeente haalt, dan mag je er daarenboven van uitgaan dat de dieren tegen pseudo-vogelpest ingeënt zijn en in goede gezondheid verkeren. Informeer bij je aankoop welk voeder de dieren kregen en geef ze de eerste dagen en weken hetzelfde. Schakel langzaam over naar het voeder waar je zelf voor kiest. Wees in het begin spaarzaam met keuken- en tuinafval.

Een busstel onkruid, opgehangen in een ren, bezorgt de kippen wat oefening.

16

Zijn je kippen niet geleewiekt of durven ze toch nog over de afsluiting fladderen, dan zal je ze een keer per jaar moeten kortwieken.

Kippen met een voorgeschiedenis

Wanneer je legkippen bij een handelaar of via een gemeentelijk project koopt, mag je ervan uitgaan dat ze werden **ingeënt tegen pseudo-vogelpest**, ook Newcastle Disease (NCD) genaamd. Wie meer dan honderd stuks pluimvee bezit, is trouwens wettelijk verplicht de dieren hiertegen te laten vaccineren.

Pseudo-vogelpest is een zeldzame ziekte, maar ze is zeer besmettelijk. De recente ervaringen met onder meer mond- en klauwzeer hebben voor iedereen duidelijk gemaakt hoe dramatisch de verspreiding van bepaalde ziektes voor onze veestapel kan zijn.

Een meer ingrijpende behandeling die kippen vaak ondergaan, is het **kappen van de snavel**. Daarbij wordt tot een derde van de bovensnavel verwijderd. Deze ingreep gebeurt in principe enkel wanneer de dieren met zoveel en zo dicht moeten samen zitten dat ze mekaar zouden kwetsen of zelfs dood zouden pikken. Kippen die je keuken- en tuinafval moeten verwerken, houden uiteraard maar beter hun volledige bek.

Een andere behandeling die de legkippen als eendagskuikens meer dan waarschijnlijk ondergingen, is **het leewieken**. Daarbij wordt het laatste kootje van één van de vleugeltjes van het kuiken afgeknipt of -gebrand. Dit gebeurt ten hoogste 72 uur nadat het uit het ei kwam. Een geleewiekte kip is haar vliegvermogen zo goed als kwijt. Wettelijk is leewieken enkel toegestaan indien daardoor "erger" kan worden voorkomen. Dat je kippen uitbreken en honger lijden of achterna gezeten worden door een boze buurman, is voor de kip vermoedelijk erger dan dat knipje op de eerste dag.

Zijn je kippen niet geleewiekt of durven ze toch nog over de afsluiting fladderen, dan zal je ze een keer per jaar moeten **kortwieken**. Knip aan het uiteinde van één van de vleugels een tiental grote en volgroeide slagpennen tot iets meer dan de helft in. De slagpennen worden samen met het volledige verenkleed jaarlijks tijdens de rui in het najaar vervangen. Na de rui moeten de nieuwe slagpennen dus weer worden geknipt. Je wacht hiermee best tot de rui volledig achter de rug is en de slagpennen volgroeid zijn. Indien je de slagpennen te vroeg kort knipt, kunnen ze gaan bloeden. Bij pennen die nog in volle groei zijn, bevat het onderste gedeelte van de veerspoel immers nog een bloedvat.

17

VERZORGDE KIPPEN BLIJVEN GEZONDE KIPPEN

Dagelijkse verzorging

Maak er een gewoonte van om minstens één keer per dag bij je kippen langs te gaan. Als je ze 's nachts in het hok houdt omdat er roofdieren in de buurt gesignaleerd zijn, moet je uiteraard iedere ochtend en avond het hok openen en sluiten.

18 Een ochtendlijk bezoek geeft je de gelegenheid om het water te verversen, de voederbak bij te vullen, wat keukenresten of graan uit te strooien en te controleren of de dieren het goed stellen. Het valt je dan meteen op wanneer één van de dieren mankt of minder enthousiast komt aanrennen. Het dagelijkse contact maakt de dieren minder schuw en zelfs aanhanke-lijk. Ze herkennen na een tijd je stem en leren snel dat het woordje "kom" iets met eten te maken heeft. Praten tegen de dieren wanneer je het hok

nadert, voorkomt ook dat ze schrikken en gaan rondrennen wanneer je de ren binnenkomt.

Wanneer je later op de dag terugkeert, kan je eieren rapen en tuinafval voederen. Kippen gaan niet graag slapen met een lege maag. Tegen valavond stellen ze een handvol graan zeer op prijs. Zoniet gaan ze nog wel eens langs bij de automatische voederbak. Als je dat nodig acht, sluit het hok als het donker is en de dieren definitief op stok zitten. Denk er aan dat een goede ventilatie vooral 's nachts van belang is. Breng de luchttoevoer niet in gevaar wanneer je het hok afsluit.

Tijdens het jaar

Neem de dieren regelmatig vast en controleer ze zeker bij warm weer op parasieten. Inspecteer ook het hok en

check in het bijzonder de uiteinden van de zitstokken op rode vogelmijt. Hou de dieren vooral tijdens de rui goed in de gaten. Het is een moeilijke periode en ze kunnen wat extra aandacht en bijkomend voeder gebruiken.

Kippen van lichte vlieggrage rassen zal je een keer per jaar moeten kortwieken. Je zal het kippenhok ook regelmatig moeten uitmesten en van een nieuwe laag stro en houtkrullen voorzien. In de winter komt het er vooral op aan om de kippen voldoende eten en drinken ter beschikking te stellen. Ook ratten en muizen durven zich in die periode wel eens aan deze voeder-voorraad te goed te doen.

Neem voorzorgsmaatregelen. Waak er in de winter ook over dat de dieren niet voortdurend in de modder moeten lopen. Strooi enkele zakken houtsnippers uit in de ren. Dat kan het probleem (tijdelijk) oplossen.

Wees waakzaam

Voldoende ruimte, een droge plek, vers water en een gevarieerde en evenwichtige voeding zijn de belangrijkste eisen om kippen gezond te houden. Maar ook dan is het niet uitgeslo-

ten dat ze ziek worden of last hebben van parasieten.

Controleer het hok regelmatig op **rode vogelmijten**. Het zijn kleine ronde mijten – een speldenkop dik – die zich overdag schuilhouden tussen kieren in het houtwerk en op het einde van de zitstok. 's Nachts kruipen ze op de kippen en zuigen zich vol bloed. De enige oplossing is het hok met insecticiden behandelen. De mijten komen ook voor in het legnest en kunnen zich zelfs massaal vermenigvuldigen wanneer een kip gaat broeden.

Vederluizen zijn 1 tot 3 mm lange, bruine insecten die leven op de huid van de kippen. Je ziet ze rondkruipen als je een dier vastneemt en onder de pluimen kijkt. Onderzoek het dier over het volledige lichaam – vooral rond kop en aars – en behandel zonodig met een insecticide.

Kalkpootmijten nestelen zich onder de schubben van de poten. Die verdikken en worden ruw. De mijten verstikken als je de poten een paar keer met olie of vaseline insmeert. De poten worden zo weer glad. Sommige soorten hebben hier sneller last van dan andere.

Behalve uitwendig waarneembare parasieten kunnen nog heel wat andere parasieten, bacteriën en virussen de dieren ziek maken. Merk je dat je kippen lusteloos worden, de kam en lellen verbleken, ze beginnen te snotteren en te niezen of diarree of verlammingverschijnselen vertonen? Verwijder de dieren uit de toom en raadpleeg een dierenarts. Denk er wel aan dat kippen tijdens de rui iets minder levenslustig zijn dan in de rest van het jaar. Wanneer een kip sterft, mag je ze in je tuin begraven.

Een kip neem je vast door er je handen omheen te leggen: de duimen bovenaan, je andere vingers tegen haar flank. Eens je ze opgetild hebt, schuif je één hand onder haar lichaam zodat ze met haar buik in je hand rust. Klem voorzichtig haar poten tussen je vingers. Nu kan je ze met je andere hand strelen, geruststellen, onderzoeken of behandelen.

20

Natuurlijke insecticide

De meeste insecticiden zijn ook voor de mens gevaarlijk. Als je insecten in het hok of op de dieren moet bestrijden, geef dan de voorkeur aan een insecticide op basis van natuurlijk pyrethrum, bereid uit de bloemhoofdjes van tropische margrietsoorten. Pyrethrum is een erg krachtig zenuwgif voor alle koudbloedige wezens. Het is echter vrij onschadelijk voor warmbloedigen zoals de mens. Respecteer bij gebruik steeds zorgvuldig de opgegeven veiligheidsvoorschriften. Pyrethrum breekt snel af. Herhaal de behandeling van het hok en de dieren daarom nog eens na drie dagen. Zo dood je ook de mijten of luizen die bij de eerste behandeling nog in hun ei zaten. Pyrethrum is een niet-selectief insecticide. Binnen je kippenhok is het echter niet zo erg dat er ook enkele andere insecten en spinachtigen worden gedood. Wees buiten het hok wel voorzichtig. Pyrethrum is schadelijk voor bijen en vissen.

HUISVESTING

Het hok en de ren moeten afgewerkt zijn vóór je de kippen koopt of ontvangt. Het gebeurt maar al te vaak dat mensen in een vlaag van enthousiasme thuiskomen met enkele mooie kippen die dan in een voorlopig en miserabel optrekje moeten leven.

Een kippenhok en de wet

Ook als je een kippenhok wil bouwen, moet je aan een aantal voorschriften voldoen. In sommige verkavelingsvoorschriften is het bouwen van een hok of het houden van kippen zelfs expliciet verboden. Raadpleeg je gemeentebestuur. Ook wat de oppervlakte van het hok en de noodzaak van een bouwvergunning betreft, kan je je best daar informeren.

21

De oprichting van een kippenhok is vrijgesteld van stedenbouwkundige vergunning indien:

- het hok wordt opgericht binnen dertig meter van een "vergund" woongebouw
  - het perceel waar het hok wordt geplaatst niet gelegen is in ruimtelijk kwetsbare gebieden, zoals bijvoorbeeld natuurgebied, parkgebied, enz.
  - slechts één hok op het betreffende perceel wordt opgericht
  - het om een houten hok gaat
  - de constructie wordt opgericht ofwel tegen een bestaande "vergunde" muur, ofwel op tenminste 1 meter van de perceelsgrenzen
  - de oppervlakte van het hok maximaal 10 vierkante meter bedraagt
  - de constructie niet wordt opgericht in de voortuinstrook
  - de kroonlijsthoogte van het hok beperkt blijft tot 2,50 meter en de nokhoogte tot 3 meter.
- Voor de omheining is geen vergunning nodig indien deze bestaat uit houten of kunststof palen met draad. Indien deze tevens als afsluiting met de buur dient, moet de hoogte beperkt blijven tot 2 meter.

Aan welke eisen moet een goed kippenhok voldoen?

Het hok is de binnenruimte waar de kippen "roesten" of slapen, eieren leggen en (soms) schuilen voor de regen. De dieren verblijven er dus vaak. Daarom moet het hok aan een aantal voorwaarden voldoen.

Oppervlakte

Voor een toom van 3 niet te zware legkippen is een oppervlakte van 0,75 m² (1 m x 75 cm) een absoluut minimum. Overbevolking leidt tot verenpikken. Maak het hok minstens 80 à 90 cm hoog.

Ventilatie

Het hok moet voldoende verlicht en verlucht zijn. Een goed klimaat in het hok heeft een positieve invloed op de gezondheid en de leg. Tocht is uit den boze. Vermijd daarom spleten en kieren. Een goede ventilatie krijg je door in één van de wanden van het hok onderaan een opening te voorzien – logischerwijs is dit de ingang voor de kippen – en bovenaan een verlichtings- en verluchtingsrooster te plaatsen. Doe dit in een wand die niet naar de overheersende windrichting is gekeerd. Het is aan te bevelen deze openingen op het zuid(oosten) te oriënteren. De kans dat het binnenre-

gent, is dan het kleinst. Droge, frisse lucht die het hok binnenkomt, wordt opgewarmd door de lichaamswarmte van de kippen en verlaat het hok langs de opening bovenaan. De luchtstroom voert ook het vocht mee dat ontstaat door de uitademing van de kippen en de verdamping van de mest. Een vochtig hok is ongezond voor de kippen, het doet de houten constructie sneller rotten en laat de mest samenkoeken.

Vocht en ongedierte vermijden

De constructie moet het binnendringen van zowel vocht – regen en grondvocht – als van ratten en roofdieren voorkomen. Een overhangend dak is aan te raden. De gebruikte bouwmaterialen moeten behandeld zijn tegen vocht en rot. Gebruik milieuvriendelijke producten die niet toxisch zijn, op basis van lijnzaadolie of natuurlijke oliën. Behandel het hout enige tijd vóór je de kippen in het hok plaatst.

Veiligheid

Vermijd scherpe hoeken of uitstekende spijkers. Dit is niet enkel belangrijk voor de kippen maar ook voor jezelf of voor je huisgenoten tijdens het rapen van de eieren.

Er zijn kleine, handige, houten kippenhokken in de handel. Ze zijn doorgaans niet echt goedkoop maar voldoen wel aan de eisen. Sommige gemeenten en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden bieden in het kader van hun kippenproject ook een goed kippenhok aan. Je kan natuurlijk zelf aan de slag gaan.

We geven je hieronder enkele tips.

- Maak het hok voldoende stevig maar toch ook weer niet zo zwaar dat je het niet meer kan verplaatsen.
- Plaats het hok op vier stevige poten. Zo blijft het droog, win je ruimte en hou je gemakkelijker ongedierte buiten.
- Maak het hok gemakkelijk toegankelijk – dak of zijwand uitneembaar – zodat je het eenvoudig kan reinigen en zonodig desinfecteren. Leg onderaan een dik pak droog strooisel. Voorzie een mestschuif zodat je het eenvoudig kan versen.

Voor een kleine tuin en een beperkt aantal kippen is een verplaatsbaar houten hok zeer geschikt. Een hok op poten van 50 tot 80 cm hoog is ideaal. De kippen kunnen er onder schuilen bij regen en zon. Het is ook de ideale plaats voor een stofbad. Een loopplank met dwarslatjes verschaft de kippen toegang tot het hok. In het ruim overhangende en hellende dak voorzie je een scharnierend deel waarlangs de eieren geraapt worden. In het hok bevindt zich, hoger geplaatst dan het nest, een zitstok. Tegen de zijwand monteer je tenslotte een kleine automatische voederbak. De vloer van het hok is een mestschuif met opstaande wand waarin je een laag van een paar centimeter houtkrullen aanbrengt. De drinkbak hang je onder het hok. Hou het hok verder zo eenvoudig mogelijk zodat je het zonder moeite kan schoonmaken, inspecteren op rode vogelmijt en eventueel desinfecteren. Maak de houten wanden en het dak op een milieuvriendelijke manier vochtbestendig.

24

De kippeninkom

De opening waarlangs de kip in het hok kan, maak je zo'n 25 cm breed en 30 cm hoog. Je richt ze naar het zuiden of het oosten. Staat ze toch in de richting van de heersende wind, dan beschut je ze door er een struik of een kleine schutting voor te plaatsen.

Voorzie een deur of klep waarmee je de opening en dus ook het hok kan afsluiten. Dat is handig wanneer je een kip wil vangen of wanneer je de dieren buiten wil houden om het hok te verversen. Wil je het hok iedere nacht of voor langere tijd gesloten houden? Plaats dan een rooster in het deurtje zodat de luchtcirculatie in het hok niet verhinderd wordt.

Inrichting van het hok

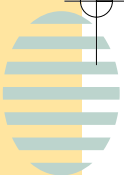
Bij een gemetseld hok gaat de voorkeur naar een gladde, betonnen vloer. Het houdt ratten weg en biedt bescherming tegen vocht, koude en roofdieren. Het laat ook toe het hok eenvoudig te reinigen en te desinfecteren. De oprand van de vloer moet ervoor zorgen dat de mest niet langs de deur of de kippeninkom naar buiten valt. Voorzie een opstapje voor jezelf en een loopplank voor de kippen.

Vaak wordt in een groter hok de helft tot eenderde van de oppervlakte voorzien van een **mestrooster**. Het heeft een maaswijdte van 2,5 x 5 cm en bevindt zich op een houten kader. Maak het verwijderbaar en stevig zodat de kippen erop kunnen lopen. Daarboven worden dan de zitstokken

en de voederbak geplaatst. Op die manier komen uitwerpselen en gemorst eten op een plaats terecht waar de kippen er niet kunnen inkrabben.

In een klein hok voorzie je onder de zitstokken een mestplank of mestschuif.

25

De strooisellaag in het hok moet niet zo vaak worden ververs. Een paar keer per jaar is doorgaans voldoende. Onder de zitstokken doe je dit best wat vaker. Als strooisel in een groter hok gebruik je een laag stro waar je een gelijk gewicht aan houtkrullen tussen strooit. Met hun gescharrel houden de kippen het los. Vastgelopen strooisel moet worden verwijderd om te voorkomen dat het aan de poten blijft kleven en gaat stinken. In de mestschuif van een kleiner houten hok strooi je een laag houtkrullen. Het houdt de uitwerpselen droog en vergemakkelijkt het verwijderen ervan. In plaats van houtkrullen bieden dieren-speciaalzaken ook vezels aan van vlas, hennep en beukenhout. Ze zijn evenzeer geschikt als strooiselmateriaal.

Om te slapen hebben kippen een zitstok nodig. Voor de meeste rassen is de bekende panlat perfect: de breedste kant (3 cm) bovenaan, de randen iets afgerond. Voor grote en zeer grote rassen is iets breder – 4 à 5 cm – aan

te bevelen. De kip moet de gelegenheid hebben om de tenen lichtjes rond de zitstok te krommen. Op een fijne, ronde stok zitten de dieren niet comfortabel.

Op 1 meter zitstok is plaats voor 4 à 5 kippen van een halfzwaar ras.

Spleten tussen het houtwerk en de plaats waar de stokken vastzitten in de muur, zijn de gedroomde broedplaatsen waar bloedzuigende mijten zich overdag schuilhouden. Ze moeten regelmatig gereinigd worden en zonodig met insecticide behandeld.

Kippen slapen graag hoog. Plaats de zitstokken zo hoog mogelijk in het hok, met uiteraard voldoende ruimte tussen de stokken en het dak. De afstand van de zitstok tot de bodem of het rooster én de achterzijde van het hok moet minstens 35 cm bedragen zodat de staartveren niet tegen de wand schuren. Anders vallen de kippen letterlijk van hun stokje.

Verplicht de dieren vanaf de eerste nacht om binnen te slapen. Eens ze geleerd hebben om in een boom te slapen, leer je het ze niet meer af!

Plaats de voederbak en de legnesten eerder laag tegen de grond maar nooit onder de zitstok. Zorg dat ze zowel voor de kippen als voor jezelf gemakkelijk bereikbaar zijn.

Het hok is ook de beste plaats voor de voederbak en een bakje met fijn gemalen schelpen en maagkiezel.

De ren: loop- en leefruimte voor je kippen

Wie de kippen optimaal van de beschikbare ruimte wil laten genieten, moet de ren of uitloop voldoende groot maken. Minimum 2, liever 5 vierkante meter per kip geeft de dieren de ruimte om hun poten te strekken. Is je tuin voldoende groot, wees dan wat guller.

Wil je een groene mat behouden in je ren dan is 10 tot 25 m² per dier noodzakelijk. Een oude grasmatt heeft een stevige zode die beter bestand is tegen het gescharrel. Bij veel ruimte voor een beperkt aantal dieren, houdt het gras langer stand. Zwaardere kippenrassen zijn minder beweeglijk dan lichte en hebben iets minder uitloopoppervlakte nodig.

Wie een grote tuin heeft, kan in een deel ervan regelmatig zijn kippen vrij laten rondlopen. Ze pikken wel eens een blaadje mee maar zoeken het vooral in de grond waar ze meteen ook de slakken- en insectenpopulatie in toom houden.

Opgelet voor modderpoelen

Zware grond draineert slecht en is daarom gevoeliger voor moddervorming dan zandgrond.

Modderpoelen zijn absoluut te vermijden. Als er toch ontstaan, moet je onmiddellijk ingrijpen. Ze veroorzaken geurhinder, het zijn haarden van ziekten en het voedsel raakt er besmeurd. Ook andere verontreinigingen zijn te

vermijden. Vervuilende stoffen in de bodem worden rechtstreeks of via de wormen door de kippen opgenomen en komen in de eieren terecht. Op plaatsen waar vroeger al eens een vuurtje werd gestookt of waar afval werd gestapeld, kan je dus maar beter géén kippen laten scharrelen.

Een goede manier om modderpoelen te vermijden en om met een relatief kleine oppervlakte grond de kippen toch regelmatig een groene scharrelloop te bezorgen, is het omweissysteem. De ren wordt in twee verdeeld en terwijl de dieren gebruik maken van de ene helft, groeit in de andere helft de nieuw ingezaaide grasmatt. Maak daarbij gebruik van een zaadmengsel voor weidegras. Maai het gras wanneer het te lang wordt. Jong gras is immers voedzamer.

Een andere mogelijkheid is de uitloop, al dan niet in combinatie met het hok verplaatsbaar te maken. Om de paar dagen rij je de kippentrein dan een eindje verder over het gras. In de winter of na de oogst van een bepaald

gewas kan je het geheel zelfs in de moestuin plaatsen als een biologische onkruid-, slakken- en insectenbestrijdingsinstallatie. Hou je bij het bepalen van de grootte van je constructie aan de minimumoppervlakte voor hok en ren. Waar de ren ook staat, hoe vaak je ze ook verplaatst en hoe gevarieerd het menu voor de kippen is, de echte "renafstand" wordt er niet door vergroot.

Je kan de dieren natuurlijk ook vrij laten rondlopen in (een deel van) je groentetuin. Afsluiten doe je dan met enkele op maat gesneden stukken afsluitdraad die je samen met enkele lichte palen of betonijzers regelmatig verplaatst. Kies je voor kippenrassen die niet vliegen dan hoeft de afsluiting maar een meter hoog te zijn. Dek je de eerste slaplantjes en het eerste zaaisel af met draad dan kunnen de kippen nog wat langer genieten van de slakken en insectenlarven die zich anders toch aan de jonge plantjes tegoed zouden doen.

Met een scharrelbak voorkom je dat het keuken- en tuinafval door de kippen rondgestrooid wordt over de hele ren en dat het gras eronder verdwijnt. Een dubbele scharrelbak laat toe om in de ene volle en afgedekte bak de wormen en andere compostbeestjes rustig hun werk te laten doen, terwijl de kippen naar hartenlust kunnen scharrelen in de andere.

Voor de kleine tuin is een ren niet meer dan een plek waar de kippen de poten kunnen strekken, 2 tot 5 m² per dier volstaan. De grasmat zal er slechts enkele weken overleven.

Kippen die te weinig loopruimte hebben kunnen agressief worden tegenover elkaar. Ze kunnen beginnen veren pikken en ook de leg kan verminderen. Dieren die bij gebrek aan bewegingsruimte niet in goede conditie verkeren, zijn ook gevoeliger voor ziekten.

Om te voorkomen dat je ren verandert in een modderpoel kan je de bodem ervan bedekken met een 10 cm dikke laag gesnipperd snoeihout. Span kippen gaas over de bodem voor je de snippers uitstrooit zodat de kippen de snippers niet vermengen met de grond. De snippers absorberen bij hevige regenval het water. Dat ver-

mijdt stank. De structuur van de snippers verzekert immers nog een voldoende verluchting.

Daarenboven kom je zelf ook nooit meer met modderige schoenen van bij je kippen. Dit systeem laat toe om ook de uitwerpselen van je dieren te recyclen. De stikstofrijke mest bevordert de vertering van de snippers en wanneer je na enkele maanden of een jaar de laag verteerde snippers ververst, verwerk je deze in je compostbak. Je kan de snippers en mest ook ter plaatse laten verteren en om de zes maanden een nieuwe laag toevoegen.

In de snippers leven allerhande nuttige en – voor de kip – lekkere bodemorganismen zoals wormen en pissebedden. Al scharrelend doorheen het langzaam verderend organisch materiaal van de snippers vinden ze dus steeds weer iets naar hun zin.

Plant je een struik in de ren, leg dan een stuk afsluitdraad rond de voet. Zo krabben de kippen de wortels niet uit.

Gun je kippen een plekje levend scharrelgroen

Niets is zo triestig als een kippenren waar geen sprietje gras of onkruid groeit. Er valt voor de kip niets te scharrelen. Kippen die over een uitloop beschikken waar grassen of granen groeien, bewegen zich ook meer. Ze worden zo minder snel vet. Grassen bevatten veel eiwitten die een goede combinatie vormen met de granen. Gras geeft door zijn volume ook een verzadigd gevoel bij de kip. Gekiemde granen zijn rijk aan vitamines en een waardevol onderdeel van een evenwichtig en gevarieerd menu.

Het is daarom een goed idee om tussen half februari en half juni in een vorstvrije periode een mengsel van haver, gerst, tarwe en spelt in de kaalgelopen ren te zaaien. In de nazomer vanaf half augustus gebruik je beter rogge, tarwe en spelt.

De gekiemde zaden worden door de kippen de eerste weken naar boven gescharrelt en als voedsel gebruikt. Wat niet wordt opgegeten, groeit later uit tot groenvoer.

De hoeveelheid graan die hiervoor nodig is, bedraagt 20 g per vierkante meter plus 1 kg per kip extra.

De granen en zaden kan je in de bodem inwerken met een spitvork of riek.

Als je deze methode toepast, zal je vaststellen dat de bodem beter waterdoorlatend wordt en dat er minder stof ontstaat. Er is ook minder geurhinder en de mest van de kippen wordt opgenomen in het plantenkringsysteem.

Rustig, één vleugel gespreid, geniet deze kip van het zonnetje.

Een stofbadje doet deugd!

Kippen kunnen enorm genieten van een stof- en een zonnebad. Beide zijn van belang voor hun gezondheid. Een stofbad helpt tegen parasieten die zich tussen de veren nestelen. Tijdens een zonnebad wordt vitamine D aangemaakt. Heb je zware grond in je tuin, dan kan je op een droge plek – onder een struik of tussen de poten van je houten hok – met vier planken een lage bak maken die je vult met zand(grond) of met fijn lava- of basaltmeel.

In het buitenhok kan je een schuine plaat monteren met de opening naar het zuiden. De grond eronder blijft droog zodat de kippen er een stofbad kunnen nemen. Tijdens het "baden" strijken de kippen met de bek hun pluimen glad en brengen er een olieachtige substantie op. Deze wordt uitgescheiden door de stuitklier en maakt de pluimen waterafstotend.

Kippen zijn van oorsprong boshoenders. Een ganse dag in de volle zon is niets voor hen. Vogels hebben geen zweetporiën. Ze moeten afkoelen door vocht te verdampen via hun bek. Uithijgen doen ze het liefst in de schaduw. Een struik in of naast de ren is daarom ideaal. Plant een inlandse soort zoals vlier die heel wat insecten aantrekt, bladeren en bessen levert en goed tegen een stoot of grondige snoei kan. Plant je hem in de ren, leg dan rond de voet een stuk afsluitdraad van ongeveer een vierkante meter. Zo scharrelen de kippen hem niet met wortel en al uit de grond.

De struik doet meteen ook dienst als beschutting tegen wind.

Denk er wel aan dat kippen de takken als opstapje durven gebruiken om over de omheining te vliegen.

De omheining

Een goede afsluiting is eenvoudig te maken met enkele palen – om de 2 m – en de nodige meters afsluitdraad. Gebruik afsluitdraad van 1 à 1,5 m hoog voor zware rassen en industriële kippen die niet vliegen en van 2 à 2,5 m hoog voor lichtere landrassen. Door de draad een 10-tal cm in te graven, voorkom je dat de kippen er onderdoor scharrelen.

Als je goede vliegers hebt onder de kippen, voorzie dan een afsluitdraad of tuinet voor aardbeien als dak van je ren. Het beschermt tevens de kuikens tegen eksters, kraaien en roofvogels.

Wil je je kippenhok en ren gedeeltelijk aan het oog onttrekken en mooi en functioneel integreren in je tuin, dan kan je er een klimplant of een rij frambozen tegen planten. Dit zorgt ook voor luwte en biedt nestplaats aan de vogels in je tuin.

Vossenafsluiting.

Hou vossen en marters buiten

In streken waar roofdieren de kippen belagen, moet je voorzorgen nemen. Omdat vossen en marterachtigen meestal 's nachts op pad gaan, sluit je de kippen beter op in hun hok van zodra het donker wordt. Ben je in de winter echter zelf vóór het donker de deur uit en pas laat weer thuis, dan is dat niet vanzelfsprekend.

Vogelbescherming Vlaanderen testte in samenwerking met het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM) een prototype van vosbestendige afsluiting uit. Medewerkers van het BIM stelden dagelijks vast hoe vossen langs de omheining van de proefren patrouilleerden maar er geen enkele keer in slaagden de ren binnen te dringen. Surf eens naar www.vogelbescherming.be

Vosbestendige afsluiting

Beveilig de ren met stevige en fijnmazige (3 à 4 cm) afsluitdraad van minstens 1,30 cm hoog zodat de vos er niet in kan.

Bevestig de draad aan de buitenkant van de palen zodat vossen en marterachtigen de ren niet kunnen binnendringen en plooi de bovenzijde van de omheining naar buiten in een hoek van 30°.

Bedek een strook van 40 cm rond het kippenhok – tot vlak tegen de omheining – met tegels of betonplaten. Zo voorkom je dat de vos een toegangspijp zou graven onder de omheining. Vossen zijn wel slim maar ze hebben niet de reflex om vóór de tegels te beginnen graven.

WELKE VOEDING HEEFT EEN KIP NODIG?

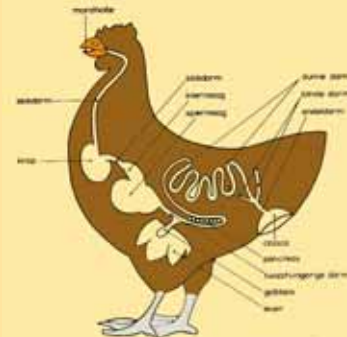

Zoals voor alle dieren – en ook voor de mens – levert het voedsel voor de kip bouwstenen en energie. De belangrijkste bouwstenen zijn de eiwitten. Legkippen hebben er een grote behoefte aan. Legmeel en bodemorganismen zijn eiwitrijk. Een kip is een levendig dier. Ze heeft dan ook behoefte aan energierijk voedsel. Kippen met weinig loopruimte en een dieet dat veel koolhydraten – suikers en zetmeel – bevat, worden vet. Verder levert het voeder ook de mineralen, vitaminen en andere elementen die onmisbaar zijn voor het goed functioneren van het lichaam van de kip.

Vogels hebben geen tanden. Het opgepikte voedsel wordt eerst opgeslagen in de krop. Dit is een verbreding van de slokdarm. Vervolgens worden er in de kliermaag pepsine en zoutzuur aan toegevoegd om eiwitten af te breken.

In de spiermaag wordt het voedsel verkleind doordat het met steentjes wordt vermalen. Die steentjes pikt de kip geregeld mee op. Ze blijven in de maag wanneer het voedsel zijn weg verder zet naar de darm. De steentjes worden pas vervangen als er nieuwe worden ingeslikt.

De kip heeft een relatief korte darm. Ze kan daarom weinig ruwe vezel verteren. In de darm gebeurt de vertering door bacteriën en spijsverteringssappen.

Dankzij jarenlang onderzoek zijn de voedselbehoeften van de kip perfect gekend.

Het rantsoen aan keuken- en tuinafval dat je aan je kippen voorschotelt is wisselend van hoeveelheid en van samenstelling. Voor de goede conditie van de dieren zal je ze daarom dagelijks nog een portie samengesteld voeder moeten bijgeven. In iedere dieren-speciaalzaak vind je een volledig gamma aan kippenvoerders, gaande

van kuikenvoer en opfokvoer voor slachthaantjes tot granenmengsel en legmeel of -korrels voor legkippen.

Behalve keukenafval en legmeel, korrels of granen zullen de kippen ook baat hebben bij het levend groen dat ze in de ren vinden en de insecten en wormpjes die ze tijdens het scharrelen bovenhalen. De kip is een alleseter bij uitstek. Het bijeenscharrelen van haar voedsel houdt haar bovendien in beweging en dus in conditie.

Wat betekent dit voor de particuliere kippenbezitter?

Je mag aan je kippen geen vlees, vis of charcuterie voeren. Etensoverblijfselen met vlees (bijvoorbeeld spaghetti-saus) komen evenmin in aanmerking. Verder moet je de kringloopgedachte heel strikt toepassen. De eieren en eventueel het vlees van kippen uit de eigen tuin mag je enkel voor eigen consumptie gebruiken.

36

Kippen en voedselveiligheid

De voedselcrisis van de laatste jaren, veroorzaakt door externe contaminatie met giftige producten en ziektekiemen, hebben de wetgeving inzake het voederen van dieren en de verkoop van hun vlees en eieren een stuk strenger gemaakt.

Drie belangrijke principes liggen aan de basis:

- de voedselketen moet gecontroleerd kunnen worden tot bij de eindgebruiker
- kannibalisme moet ten allen prijzen vermeden worden
- voederen met dierlijke producten is verboden

Kippen verwerken keuken- en tuinafval

Hoeveel pikt een kip?

Kippen zijn vlotte verwerkers van keuken- en tuinafval. Enkele Vlaamse gemeenten en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden vroegen aan hun inwoners om te noteren hoeveel keuken- en tuinafval ze dagelijks aan de kippen aanboden. Gemiddeld bleken de kippen zo'n 150 g keuken- en tuinafval te verwerken per dag en per dier. Dit is ongeveer 1 kg per week of meer dan 50 kg per kip en per jaar. Ze eten echter niet zomaar alles wat je ze voorschotelt.

Welk keukenafval lusten kippen?

Schillen en bladeren van groenten en fruit, oudbakken brood, rauwe aardappelschillen (in beperkte mate). Restjes van bereid voedsel: gestoofde groenten, gekookte aardappelen en frietjes, rijst, resten van soep, pitten van tomaten, courgettes en meloenen...

Welk keukenafval geef je ze beter niet?

Uienchillen en preibladeren, schillen van bananen en citrusvruchten, beschimmeld fruit en brood, groene aardappeldelen, beenderen, kiwischillen, te vette, pikante of zoute etensresten, sauzen, vlees en vis, charcuterie, restjes van kaas... Geef niet meer keukenafval dan wat tegen de avond allemaal opgegeten wordt. Blijft er toch over? Verwijder het, want etensresten trekken ongedierte aan. Je kan keukenafval ook in kleinere porties voeren in de loop van de dag.

Ook tuinafval kunnen ze de baas

Kippen zijn vooral verlekkerd op onkruid. Je kan het op de grond of in de scharrelbak gooien. Lang onkruid kan je beter in een ruif leggen of ophangen in bussels. De kippen pikken er dan stukken af die ze gemakkelijk kunnen inslikken. Met lange

slierten blijven ze soms minutenlang rondlopen zonder er iets mee aan te vangen.

Bepaalde onkruiden zoals distels en delen of zaden van giftige planten zullen de kippen onaangeroerd laten. Zo leren ze je wat in het vervolg beter meteen de compostbak ingaat. Het risico dat een kip een giftige plant zou opeten en eraan dood gaat, is erg klein.

Kippen verwerken eveneens gemaaid gras maar er echt veel van eten doen ze niet. Teveel gras is trouwens af te raden. Fijn gazonmaaisel begint snel te gisten. Strooi het daarom onmiddel-

lijk na het maaien in de ren. Lang gras kan in de krop een bal vormen en er blijven steken. Je kippen sterven hieraan.

Snoeihout en haagscheersel zijn aan de kippen niet besteed. Leg wat takken droog snoeihout op plaatsen waar je gras wil laten groeien. De kippen zullen er niet lopen of scharrelen.

Doe er nog een schepje bij

Zelfs met een stevige dagelijkse portie keukenafval is het toch noodzakelijk om je kippen legmeel of een granenmengsel bij te voeren. Zorg voor zo'n 65 g per kip en per dag. Om gezond te blijven en aan de hoge eisen die de leg aan haar lichaam stelt te kunnen voldoen, heeft een kip een evenwichtig samengestelde voeding nodig. Keuken- en tuinafval kan die samenstelling niet garanderen. Je moet het eerder als een extra versnapering beschouwen.

Het populairste kippenvoer is de gewone **graanmengeling**. Meestal verstrekt men een mengeling van mais – al dan niet gebroken – en tarwe. Mais is heel energierijk maar eiwitarm. Het is dus niet geschikt als solorantsoen. Tarwe is veel eiwitrijker dan

mais. Een uitgebalanceerde mengeling van beide volstaat indien er voldoende dierlijke eiwitten – insecten, wormen – en groenvoer voorhanden zijn. Zo is ook de aanvoer aan mineralen en vitamines verzekerd. Sommige granenmengsels die je in de

handel vindt, bevatten ook peulvruchten zoals erwten, bonen en soja. Peulvruchten zijn eiwitrijker dan granen en kunnen de voedingswaarde van een granendieet sterk verbeteren. Naast de graanmengelingen zijn er ook complete voeders op de markt onder de vorm van **legmeel** en **legkorrels**. Deze voeders zijn zowel qua energie en eiwit als qua vitamines en mineralen volledig uitgebalanceerd. Het legmeel is samengesteld uit granen, peulvruchten, oliehoudende zaden, vitamine- & mineralensupplementen. Sinds de BSE-crisis wordt geen dierenmeel meer toegevoegd. Antibiotica of andere medicatie zijn in het voer voor legkippen niet aanwezig. Dat is wettelijk verboden. De meeste van deze voeders zijn beschikbaar onder twee vormen, nl. als meel en in geperste korrels. De korrels zijn aan te bevelen omdat de kippen zo minder vermorsen.

Steeds meer voederbedrijven bieden ook biologisch voeder aan. De gebruikte granen en peulvruchten zijn

biologisch geteeld. Antibiotica, kalmeermiddelen en chemische smaakstoffen zijn niet toegelaten in biovoeders. Evenmin mogen genetisch gemanipuleerde ingrediënten (bv. ggo-soja of ggo-mais) gebruikt worden. In België zijn ook geen dierlijke ingrediënten (dierenmeel, dierlijke vetten) toegelaten in biovoeders.

Let bij de aankoop op het Biogarantie®-label.

Als je legmeel gewoon in de ren uitstrooit, gaat een groot deel verloren. Verstrek daarom legmeel, legkorrels maar ook graan in een **open bak**, een **voedergoot** of een **voederautomaat**. De dieren kunnen dan niet krabben in het eten. Dit voorkomt verkwisting. Met een voederautomaat stel je in één keer een grote voorraad eten ter beschikking. Je moet niet elke dag voeren. De automaat opent zich onder het gewicht van de kippen op een loopplank. Lichtere vogels zoals

40

Geef het grasmaaisel en ander tuinafval niet in dikke pakken maar strooi het uit. De laag wordt zo niet te dik. Dit voorkomt broei of rot.

Een voedergoot is te koop in de handel. Je kan ook zelf een stuk dakgoot van pootjes voorzien of onder een afdak tegen de zijwand van je hok monteren. Een voederbak of -goot laat je toe om de dieren te observeren en ze precies zoveel te voeren als ze nodig hebben. Beter een gerantsoeneerde kip dan een vette kip.

41

Samengestelde voeders zijn te vinden in iedere dieren-specialzaak: legmeel (links), legkorrels (boven), granenmengeling (rechts). Op het onderste bordje ligt een mengsel van gemalen schelpen en maagkiesel.

Voederautomaat

42

mussen oefenen te weinig druk uit en raken dan ook niet bij het voedsel. Controleer regelmatig of de voederbak nog goed werkt. Kijk na of de klep niet geblokkeerd zit en of het voeder niet vast zit.

Een voederautomaat heeft wel het nadeel dat je minder vaak contact hebt met de dieren. Problemen worden zo minder snel duidelijk.

De voortdurende aanwezigheid van voeder in het hok kan ongedierte aantrekken. De kippen zelf kunnen ook te veel eten en vervetten. Het grootste risico van voederautomaten is echter dat men wel eens vergeet om ze tijdig bij te vullen.

Hou een voorraad granenmengsel achter de hand. Geef het als extraatje om de dieren bijvoorbeeld toch iets te geven op dagen dat je geen keuken- of tuinafval hebt. Het is meteen ook handig als kinderen de kippen eens willen voederen.

Bewaar het voeder op een droge plaats buiten het hok. Zoniet gaat het schimmelen en worden gifstoffen gevormd. Bewaar het in een afsluitbare emmer of ton, buiten het bereik van ratten en muizen. Omdat volle granen levend kiemkrachtig voedsel is, hebben ze een lange bewaarbaarheid. Als je korrels of meel voedert, let dan op de houdbaarheidsdatum.

Gemalen schelpen en maagkiesel

Calcium is een levensnoodzakelijk mineraal voor elke legkip. Het is aanwezig in onze etensresten – ook wij hebben er behoefte aan – en in commerciële voeders. Vooral tegen de winter bestaat het risico dat er kalkgebrek ontstaat.

Om zeker te zijn dat de kippen bij verhoogde behoefte voldoende calcium innemen, is het aan te raden om in het hok steeds een bak met gemalen mossel- of oesterschelpen (grit) te plaatsen die je in de handel kan kopen.

Wanneer je kippen regelmatig wind-eieren leggen, met een vlies in plaats van een schaal, duidt dit doorgaans

op calciumtekort. Een eenmalig wind-ei heeft meestal met stress te maken. De kip kan bijvoorbeeld hevig geschrokken zijn of geen drinkwater vinden.

Om het voeder en in het bijzonder de granen in hun spiermaag fijn te malen, pikken de kippen steentjes of maagkiesel op. De steentjes blijven voor langere tijd in de maag zitten maar moeten toch regelmatig vervangen worden. In Vlaanderen zijn de bodems meestal niet van die aard dat de dieren er veel steentjes vinden. Je zal ze dus ook ter beschikking moeten stellen. In de handel vind je een mengsel van grit (steentjes) en maagkiesel.

43

Water

Kippen moeten steeds kunnen beschikken over vers en zuiver water. Voorzie zo'n 250 ml per kip en per dag of een liter water per toom van 4 kippen per dag. Plaats de drinkbak niet te

ver van de voederbak zodat de kippen tijdens het eten ook kunnen drinken. Plaats hem best buiten het hok om te voorkomen dat het strooisel vuil wordt.

Zorg ervoor dat de kippen over een rand moeten drinken, bijvoorbeeld uit een oude kookpot. Zo vervullen ze het water niet te snel. De drinkrand bevindt zich best op borsthoogte van de kip.

Ververs in de zomer het water dagelijks. Plaats de drinkbak in de schaduw en reinig hem regelmatig. Bij hogere temperaturen is er namelijk een versnelde groei van algen en bacteriën.

Tijdens de winter kan je de drinkbak tijdelijk binnen in het hok plaatsen om te voorkomen dat het water beviest. Het risico bestaat wel dat de dieren het bevullen met strooisel. Je moet het dus zeker dagelijks verversen. Een alternatief is een wisselbak: de ene bevroren drinkbak zet je in huis om te laten ontdooien en te verversen terwijl je de kippen een andere drinkbak met vers lauw – geen warm – water voorzet. Voeg zeker nooit zout toe aan het water!

44

Je vindt in de handel diverse drankautomaten voor kippen. Het water blijft langer proper zodat je het niet dagelijks hoeft te verversen. Plaats zo'n automaat op enkele stenen of hang hem op zodat er geen aarde in komt wanneer de kippen in de buurt in de grond of het strooisel scharrelen.

DE LEG

Eieren zijn een belangrijk argument om kippen te houden

De leg wordt in belangrijke mate beïnvloed door daglengte, omgevingstemperatuur, stress en rui. Ook een evenwichtige voeding en de voortdurende beschikbaarheid van vers water spelen naast leeftijd en ras een rol. Reden genoeg dus om je kippen met de beste zorgen te omringen.

Oudere kippen en kippen aan het einde van het legseizoen – juist voor de rui – leggen minder. Ook in de winter, wanneer het aantal uren daglicht afneemt, vermindert de leg of stoppen de dieren zelfs meerdere weken met leggen.

Een goede leghen legt tijdens het eerste jaar, wanneer ze in topproductie is, gemakkelijk 250 eieren per jaar. Na 2 à 3 jaar neemt de leg af. Als je aan je dagelijks vers eitje gewend bent geraakt, zal je op dat ogenblik voor nieuwe dieren moeten zorgen. Na 4 à 5 jaar bedraagt de productie minder dan de helft.

Of je de oude dieren “verwijdert” of ze als niet-productieve dieren van hun oude dag laat genieten, zal je zelf

moeten uitmaken. Zeker wanneer er kinderen in huis zijn die erg aan de kippen gehecht zijn geraakt, wordt slachten een moeilijke beslissing. Vanuit het oogpunt van de verwerking van keuken- en tuinafval, blijft een oude legster uiteraard even interessant als een jong kippetje.

45

Dioxines in scharreleieren

Uit recent Vlaams onderzoek blijkt dat scharreleieren van particulieren meer dioxines bevatten dan de eieren van batterijkippen. Die laatste kunnen tijdens het scharrelen geen vervuiling opnemen uit de bodem en worden gevoerd met ingevoerde grondstoffen.

Vervuiling vanuit de omgeving ligt mogelijk aan de oorzaak. De conclusie van het Wetenschappelijk Comité van het Federaal Voedselagentschap (FAVV) hierover luidt als volgt: "Overschrijding van de norm voor totale dagelijkse inname van dioxines wordt in de hand gewerkt door een aanzienlijke consumptie van zuivelproducten, vis en eieren van particuliere kippenhouderijen. Op grond van de beperkte informatie waarover het Wetenschappelijk Comité thans beschikt, ware het wenselijk dat, aangezien elke consument eigen eetgewoontes heeft, elk individu er zelf op zou letten niet overdreven veel van de vermelde producten te eten, in het bijzonder wanneer alles samen een aanzienlijke hoeveelheid levensmiddelen van dierlijke oorsprong wordt gegeten." Met andere woorden: evenwichtige eetgewoonten en veel afwisseling zijn de boodschap!

Vuurtje stook is ongezond...ook voor kippen

Ons leefmilieu kreeg het de voorbije decennia hard te verduren. Water, lucht én bodem hebben daar hun deel van gehad. Aan ons om daar met z'n allen iets aan te doen: minder afval produceren bijvoorbeeld en stoppen met vuurtjes stoken in de tuin.

Vroeger had men vaak de gewoonte om het huishoudelijk afval in te graven en te verbranden in de eigen tuin. Daarbij kwamen zeer veel dioxines vrij. Uit recent onderzoek blijkt dat vandaag nog steeds 25% van de dioxine-uitstoot wordt veroorzaakt door vuurtjes in de tuin! Dioxines komen via de assen en de rook in de bodem terecht waar ze worden opgenomen door wormen en andere bodemdieren, en vastkleven aan de gronddeeltjes. Al scharrelend krijgt de kip ze binnen. Dioxines zijn vetoplosbaar, daarom vinden we ze vooral terug in de eieren.

Geef kippen een 'proper' stukje tuin om te scharrelen en niet de plek waar vroeger een brandplaats lag, waar behandeld hout lag opgeslagen of waar de kans bestaat dat chemicaliën de bodem vervuild hebben.

Gebruik voor de behandeling van het hout voor hun hok enkel milieuvriendelijke producten. Kippen in een zuivere omgeving zullen zuivere eieren leggen.

Het kippenei

Een kippenei weegt 50 à 60 g. Kippen die beginnen te leggen durven wel eens heel kleine of eigenaardig gevormde eieren produceren. Oudere kippen leggen weliswaar minder eieren maar ze zijn groter.

Het gewicht van de schaal bedraagt zowat tien procent van het totale gewicht van het kippenei. Ze bestaat grotendeels uit calcium. De inhoud van het ei bestaat voor meer dan 70% uit water, voor 13% uit eiwit, 12% uit vet, 1% uit koolhydraten en 1% uit mineralen en vitaminen.

Kwaliteit en samenstelling zijn totaal onafhankelijk van de kleur van de

schaal en van het al dan niet bevrucht zijn van het ei. Witte eieren zijn even gezond en voedzaam als bruine.

Er bestaan zelfs kippen die eieren met groene schalen leggen. Ook die zijn geschikt voor consumptie. Vaak wordt beweerd dat deze eieren minder cholesterol bevatten en dus gezonder zijn. Dat is echter een fabeltje. De nieuwste inzichten in de voedingsleer tonen trouwens aan dat het eten van eieren nauwelijks invloed heeft op het bloedcholesterolgehalte, ook niet bij patiënten met een te hoog gehalte aan cholesterol. Een ei is een gezond product dat thuishoort in een gezonde voeding.

Eieren bewaren

Eieren bewaren doe je het best op een donkere, koele - tussen 7 en 13 °C - plek. Ze blijven dan gemakkelijk zes weken goed. Op kamertemperatuur is dit beduidend minder lang. Als je een beetje systematisch werkt, weet je steeds wat de oudste eieren zijn. Vrees je dat dit niet lukt, schrijf er dan in potlood de legdatum op.

Bevuilde eieren maak je proper met een droge of een licht vochtige doek. Was ze niet. Bacteriën en schimmels kunnen via het water door de poriën van de schaal het ei binnendringen waardoor het sneller bederft.

Het legnest

Om hun dagelijks ei te leggen, geven kippen de voorkeur aan een rustige, schemerachtige en gemakkelijk toegankelijke plek. Daarom voorzie je het best een aantal legnesten. Ze liggen lager dan de zitstokken maar bevinden zich er zeker niet onder. Zo voorkom je dat de kippen er zouden in overnachten en ze bevuilen. Plaats de legnesten op 20 cm van de bodem, met een schuin dak erboven waar ze

niet kunnen gaan op zitten. Zorg ervoor dat ze niet kunnen omslaan maar toch gemakkelijk te verwijderen en te reinigen zijn. Handig is een scharnierend dak waarlangs je van buiten uit de eieren kan rapen zonder het hele hok te moeten openen. Pas wel op dat de dieren op dat ogenblik niet ontsnappen of dat kleine kinderen het luik niet ongewenst kunnen open maken.

48

Geschikte maten voor een legnest zijn 25 cm breed, 35 cm lang en 30 cm hoog. Houten wijnkistjes voldoen uitstekend. Hoewel je met één nest in principe voldoende hebt voor 4 à 5 kippen, zal een tweede nest zelfs bij drie kippen nog dankbaar gebruikt worden.

In de bakjes leg je een dik pak gehakt stro, hooi, kokosvezel, houtkrullen of een ander zacht materiaal. Ververs het stro in het legnest als het vervuild is door uitwerpselen. Zo voorkom je besmeurde eieren.

Een veel voorkomend probleem bij legnesten is de rode vogelmijt. Je kan ze voorkomen door gedroogde bladeren van varens of tabak in het nest te leggen.

De meest natuurlijke plaats voor een kip om haar ei te leggen is onder een struik. Met een kalkei kan je suggereren om in het nest te leggen. Van eieren die buiten liggen, weet je meestal niet hoe oud ze al zijn. Er is ook veel kans dat kraaien of eksters er mee aan de haal gaan of dat een egel ze opeet.

MEST

Het keukenafval en extra voeder dat we de kippen aanbieden, wordt niet volledig omgezet in eieren, vlees en energie. Een deel verlaat de kip onder de vorm van voedselrijke mest. Dat kan je op zijn beurt nuttig aanwenden in de tuin. Kippenmest – en vogelmest in het algemeen – bevat veel stikstof, fosfor en kalium. Het zijn drie essentiële voedingselementen die iedere plant nodig heeft. De samenstelling van de mest wordt onder meer bepaald door het feit dat bij vogels uitwerpselen en urine het lichaam samen en via dezelfde opening (de cloaca) verlaten.

Wanneer we de mest zuiver en vers in de tuin gebruiken, komen de voedingselementen zo snel vrij dat de planten er eerder nadeel bij hebben. Door het hoge zoutgehalte krijgen de wortels immers moeilijkheden met de wateropname. Er is gevaar voor verbranding. Kippenmest is dan ook omzichtig toe te dienen. Een bijkomend nadeel is dat de oplosbare voedingselementen met het regenwater in de grond spoelen. Dit veroorzaakt een reëel risico van nitraat- en fosfaatvervuiling van het grondwater.

49

Nuttige toepassing van kippenmest

De meest efficiënte manier om de waardevolle voedingselementen uit de kippenmest aan onze tuinplanten toe te dienen, is het verwerken van de mest tot compost. Zuivere kippenmest composteren is onmogelijk. Het is zo slap van structuur dat er geen zuurstof bij kan. Het bevat ook te weinig koolstof om als evenwichtige

voedselbron te dienen voor de compostorganismen. Bijmengen van structuurmateriaal is daarom noodzakelijk. Stro is een klassiek voorbeeld. Ook gesnipperd snoeihout, haagscheersel, dennennaalden, afgestorven stengels en andere resten van vaste planten komen in aanmerking.

Composteren in groen en bruin

Materialen die van zichzelf weinig structuur bezitten, veel voedingsstoffen bevatten en meestal ook een hoog vochtgehalte hebben, noemen we "groene" materialen. Typische voorbeelden zijn grasmaaisel, groente- en fruitresten en dierlijke mest. Wie enkel groen materiaal composteert, zal snel merken dat de boel gaat stinken. Dit is het gevolg van het dichtslaan van het materiaal zodat er geen zuurstof meer bij kan. We spreken van anaërobe omstandigheden. Die veroorzaken stank. Van composteren is geen sprake meer.

Luchtige, stugge materialen zoals stro, houtsnippers en dorre stengels bevatten dan weer minder voedingsstoffen en zijn vaak droog. Ze brengen structuur in de compost. Het zijn de "bruine" materialen. Ze composteren slechts langzaam en stinken nooit.

Een optimale compostering start met een goede vermenging van "groen" en "bruin" materiaal.

Het is een prima idee om structuurmateriaal als bodembedekking te gebruiken in het hok. Dit betekent echter nog niet dat de compostering daar meteen ter plekke ook van start zal gaan. Dat heeft vooral te maken met het gebrek aan zuurstof en de slechte vermenging van het strooisel en de mest. Omdat het in het hok niet regent, is er geen gevaar voor uitspoeling. Wat wel gebeurt, is dat een deel van de stikstof als ammoniak vervluchtigt. Dit is niet enkel slecht voor de gezondheid van de dieren en hun verzorger maar ook voor het milieu. Ammoniak is namelijk één van de gasen die verantwoordelijk zijn voor de zure regen.

Wanneer je het kippenhok uitmest, zal je zelf moeten oordelen of het mengsel van strooisel en mest voldoende luchtig is. Is het materiaal plakkerig en nat en/of het stro al halfverteerd en is er een duidelijke ammoniakgeur, speel dan op veilig en voeg extra structuurmateriaal toe.

Tijdens de compostering zal het structuurmateriaal de samenstelling van het materiaal snel veranderen en zal de onaangename geur verdwijnen. Stikstof wordt grotendeels organisch gebonden. Zo spoelt het later niet meer uit in de bodem, zorgt het voor een evenwichtige plantenvoeding en helpt het bij de humusopbouw. Afbraakorganismen hebben behalve

voedsel en lucht ook vocht nodig. In de eerste weken van het composteeringsproces geldt dit meer dan in een latere fase. Composteren komt er in grote mate op neer het evenwicht te vinden tussen een goede beluchting en een goede vochtigheid. Die heb je bereikt wanneer je een handvol com-

posterend materiaal in je vuist tot een compacte bal kan persen. Daarbij mogen hooguit een paar waterdruppels tussen de vingers verschijnen.

Wordt de bal nadien met een lichte druk aangeraakt, dan moet hij uit elkaar vallen in een beperkt aantal kleinere brokken.

Enkele dagen na het opzetten van de compost in een compostvat, -bak of -hoop stijgt de temperatuur aanzienlijk, soms tot meer dan 50° C. Daarbij verdampt veel water. Dat is nog een extra reden om je compost in het begin voldoende vochtig te maken.

Uiteraard kan je kippenmest en het bijhorende structuurmateriaal nog aanvullen met ander organisch keuken- en tuinafval.

Meer informatie over composteren vind je in de OVAM-brochure "Composteren in vaten of bakken" en in het boek "101 Compostvragen" van Ivo Pauwels en Vlaco, uitgegeven bij Lannoo.

Nuttige literatuur over kippen en composteren

'Geïllustreerde Kippenencyclopedie', Esther Verhoef en Aad Rijs, Rebo Productions

'Kippen houden zonder veren pikken', Louis Bolk Instituut

'Ecologisch kippen houden', VELT

'Waarheen met je keuken- en tuinafval'

'Composteren in vaten en bakken'

'Waarheen met je grasmaaisel?'

'Composteren in een wormenbak'

'De ecologische tuin: natuurvriendelijk en afvalarm'

OVAM i.s.m. Vlaco

'101 compostvragen', Ivo Pauwels en Vlaco, Lannoo

'25% van de dioxine-uitstoot wordt veroorzaakt door vuurtjes in de tuin!', Aminimal

Meer informatie

Bij de volgende verenigingen vind je meer informatie over kippen:

Vereniging ter promotie van Belgische Neerhofdieren

(info over pluimvee houden en over specifieke Belgische rassen)
Secretariaat: Jacques Rousseau - Moortelstraat 1, 1790 Affligem
tel. 02/309.01.21 - neerhofdieren@hotmail.com -
users.pandora.be/jaak.rousseau/index.htm

Vlaams Interprovinciaal Verbond van Fokkers van Neerhofdieren

(adressen van fokkers of verenigingen in jouw buurt)
Secretariaat: Vic Lambrighs - Stevoortse Kiezel 316, 3512 Stevoort-Hasselt
tel. 011/31.42.40 - vivfn@yahoo.com - www.neerhofdieren.be

Stichting Levend Erfgoed

(info over alle Belgische rassen, van duif tot paard)
Voorzitter: Jan Martens - Spiegel 1, 9860 Oosterzele
tel. 09/362.74.33 - info@sle.be - www.sle.be

Vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze (Velt vzw)

Velt is de pionier van de ecologische moes- en siertuin. Je kan er terecht voor een ecologisch antwoord op al je vragen over groenten, fruit, kippen en siergroen.
Uitbreidingstraat 392 C, 2600 Berchem
tel. 03/281.74.75 - fax 03/281.74.76 - info@velt.be - www.velt.be

Eindredactie: Gerrit Van Dale
Vormgeving: www.tabeoka.be
Begeleiding vormgeving: Sofie Feytons - Gerrit Van Dale
Drukbegeleiding: Joris Delafortrie

Met dank aan:
Relinde Baeten, Jarych Bernard, comité Jean Pain,
Johan Deblaere, Annick De Paepe, Peter Golsteyn,
Geert Gommers, Guy Herman, Robert Markey,
Eddy Reynaert, Frans Smets, Eddy Michiels,
Marc Van Hove, Andy Verelst

VOOR MEER INFORMATIE, BEL NAAR 015/284.284
OF E-MAIL INFO@OVAM.BE

**OPENBARE
AFVALSTOFFENMAATSCHAPPIJ
VOOR HET VLAAMSE GEWEST**

**STATIONSSTRAAT 110
B-2800 MECHELEN**

**TEL 015/284 284
FAX 015/203 275**

[HTTP://WWW.OVAM.BE](http://www.ovam.be)